

בין שותפות לאויבות: מסמנות ובונות מחנה בפמיניזם הסולידרי

ספיר סלוצקר עמראן

כל מה שנשאר לנו הוא חלום (?) בשנת 2020 הקמנו, כרמן אלמקייס עמוס ואנוכי, את תנועת "שוברות קירות"¹. זו הייתה ההזמנה שלנו לאחרות להצטרף למסע שבו איננו רצות מקמפיין לקמפיין ומנסות ללא הועיל לכבות שרפות, אלא מבקשות לעצור, לחשב מסלול מחדש ולהתחיל להשיב מלחמה. ראינו את החברות והשותפות שלנו לדרך נזרקות מביתן, את הילדים שלהן גדלים דור רביעי לעוני. ראינו כיצד מסיבות כלכליות הן נאלצו לחזור לבן הזוג המתעלל, כמה נאבקו לאסוף עוד מסמך ועוד מסמך כדי למצות את הזכויות שלהן, אבל נתקלו באינספור מחסומים. ראינו אותן ורצינו שיפסיקו להיות שקופות לשאר העולם. היינו מלאות תקווה. חלמנו בגדול על תנועה פמיניסטית ארצית שפועלת מהשטח ומתמקדת בהצטלבויות בין נשים לעוני. ביקשנו יותר עבורן וביקשנו יותר עבור עצמנו.

במובן מסוים, התעייפנו מההתעקשות המתמשכת להיות מיוצגות בשדה הפמיניסטי. כבר שנים שאנו נספרות בקושי על ידי פעילות השדה הפמיניסטי הליברלי, ובו בזמן אנו צועקות לשוויון מול גופי מדינה קפיטליסטיים, גבריים ושוואי עניים ועניות. במרחבים האלה היינו, אם היינו, כיסא אחד בחדר, סימון וי על הצורך בגיוון, בבחינת "קול אותנטי מהשטח", כמו שנאמר לנו לא פעם ולא פעמיים: "תשתתפו ותכניסו לנו קצת צבע לאירוע". תנועת "שוברות קירות" הייתה הדרך שלנו ליצור "חדר משלנו", בהיותנו פמיניסטיות מזרחיות בתוך השדה הפמיניסטי, נשים בתוך התנועה המזרחית וקול שמדבר על אי-שוויון, הפליה והצורך בחלוקת משאבים מחודשת בתוך החברה האזרחית והשמאל הישראלי. אם נדייק, לא רק שרצינו לא להיות שקופות עבור מקבלי החלטות, אלא ששאפנו שנשים המתמודדות עם עוני והפליה יהיו הן עצמן למקבלות

1. אלה היו חברי הדירקטוריון הראשון של התנועה, מעגל הנשים והגברים שייסדו אותה והפעילות והפעילים המרכזיים בה: מיטל אבוקסיס, ערן אמיר, אוהד אמר, חלי בוזחיש ששון, קובי ברכה, רעות גיא ונטע חממי טביב. בשנים שלאחר מכן הצטרפו לדירקטוריון גם יפעת אריאל, דלאל דאוד מסראווה ושרילי קרוואני.

ההחלטות, למנהיגות, למארגנות הקהילתיות ולסוכנות השינוי, ויצאו מתוך המקום האישי אל העבודה הפוליטית הרחבה.

במסה זו אנסה להתבונן בניסיון, או אפילו הניסוי, להקים תנועת שטח פמיניסטית שמתמקדת בעוני ובאי־שוויון, דרך האתגרים הספציפיים שלנו וגם אלו המאפיינים את העבודה הפמיניסטית ברגע זה, ולהציע כלים פרקטיים לשינוי חברתי מתוך הניסיון בשטח. אחרי שנים ארוכות של תהליך פוליטיזציה אישי שלי במסגרת אקטיביזם במגוון מאבקים וזירות, זו תהא גם אפשרות להתבונן באבני דרך במסע אינטנסיבי של גיבוש זהות פמיניסטית רב־זהותית ורב־זירתית.

בשנת 2011 מצאתי את עצמי במאהל המחאה בשכונת התקווה בתל אביב. בתחילה הגעתי מעמדה של מתן צדקה, כדי להביא ביגוד חם לחורף לנשים ולילדים שהתגוררו במקום. זו הייתה מחאת האוהלים, או מחאת "העם דורש צדק חברתי". המאהלים בשדרות רוטשילד ובמקומות אחרים הוצגו כהתארגנויות מחאה "אמיתיות", לעומת המאהלים בשכונות, שהתארגנו תחת הכותרת "פורום גוש הפריפריות" או מה שכינינו "מאהלי האיין־ברירה". דרי המאהלים בשכונות נלחמו כנגד הנרטיב שלפיו מחאתם אינה אמיתית וטענו שלא מדובר במשכונות עוני ומשכונות, אלא ביציאה לרחוב בדרישה לקבל זכויות – הזכות לקורת גג והזכות לחיים בכבוד.

לא קראתי לעצמי פמיניסטית לפני שהגעתי למאהל התקווה. באוהלים הזולים, אלו מתחנות הדלק, גרו יחד אימהות חד־הוריות, אסירות משוחררות, מבקשות מקלט ומהגרות עבודה, לצד כמה משפחות מרובות ילדים. המפגש הזה והעבודה המשותפת סימנו את תחילת דרכי הפוליטית – אקטיביסטית צעירה בת עשרים. בתור "דם חדש" התמזל מזלי להיכנס לקבוצות פעילות שפתחו לי את הדלת, חנכו אותי והכשירו אותי ואחרות בצורה פורמלית ולא פורמלית, הציגו אותי לפעילות אחרות ונתנו לי הזדמנות למצוא את הקול שלי. דרך למידה זו גיליתי את הפמיניזם, והתוודעתי למהותו ממקורות מגוונים ועוצמתיים. השתתפתי בדיונים אקדמיים ארוכים ומלאי הפניות, רמיזות ואזכורים (לא מעט מהם נוהלו בקבוצות פייסבוק, בימים שרשת חברתית זו עוד שימשה פלטפורמה רצינית לקידום מאבקים חברתיים). לצד פעילות בשטח עם אקטיביסטיות ותיקות שנאבקו עבור ויחד עם נשים עניות – ג'דעיות נחששות, פנתרות יוצאות דופן, שחיברו בין המאבק והדיכוי האישי שלהן לבין מדיניות פוליטית רחבה יותר.

לא הכרתי לפני כן "פמיניסטיות", או לפחות כך חשבתי. בדיעבד יכולתי לראות את הנקודות הפמיניסטיות בבית שגדלתי בו, אצל אימא וסבתא שלי. לא הכרתי את המינוח הפמיניסטי ולא שמעתי על הוגות מפורסמות או על תיאוריות. שנים לאחר מכן, כשלמדתי באופן מסודר באקדמיה גם קורסים על

פמיניזם, יכולתי לחבר בין הגישות שלנו בעבודה בשטח לבין גישות תיאורטיות. למעשה, תרגלנו תיאוריה או פעלנו ברוח של פמיניזם הצטלבותי בלי שחלקנו הכיר בכלל את המושג.

מאז, לאורך שנים אינטנסיביות של אקטיביזם פמיניסטי, למדתי שאסור להתעלם מהצטלבויות של דיכויים, שיש קשר בין מוצאה האתני של אישה, זהותה המגדרית או נטייתה המינית, דתה, מעמדה האזרחי, צבע עורה, נגישותה לשפה, מוגבלותה הפיזית או רמת השכלתה, לבין מעמדה החברתי והכלכלי – או באופן כללי ליכולתה להצליח ולהתקדם בחברה. נוכחתי לדעת שאישה יכולה להיות מבריקה ובעלת כישורים, והיא עדיין לא תצליח לשבור את תקרת הזכוכית, בגלל המקום שגדלה בו או החסמים הרבים המוצבים לפניה. חסמים אלה לא בהכרח מכוונים נגדה באופן אישי, אלא הם חלק ממדיניות מתוכננת הקובעת מי יצמח וישגשג ומי ינבול וייאבק לשרוד, מי לחיים בכבוד וברוחה ומי לחיים של עוני בין-דורי.

במאהל היו הרבה כאב, הרבה קושי, אבל באותה התקופה אני זוכרת שכל מה שיכולתי לחוש היה עוצמה גדולה, דרישה לא מתפשרת "לקבל מה שמגיע לנו", שוליים שביקשו להיות במרכז אבל תמיד גם בזו לו. כשהלכנו ביחד להפגנות הענק המרכזיות בתל אביב, תמיד היה צריך להידחקי לבמות, כאילו נכנסנו למסיבה לא שלנו. גברים, וגם נשים, התפרצו לבמה כדי לחטוף את המיקרופון ולדבר מדם ליבם. רק בצעקות הקול שלהם ושלחן, שלנו, נשמע. היה משהו כל כך אכזרי בהדרה הזו, דווקא משום שהיא לא תמיד נעשתה בכוונה תחילה אלא היא פשוט נבעה מחוסר עניין באנשים הללו או במאבקים שהם מייצגים. בעיניים תמימות של צעירה שלא גדלה בעוני אבל חונכה לדרוש צדק, נראה לי מובן מאליו שאותן נשים גיבורות ידברו ושכולן יעמדו מאחוריהן, יתמכו ויחזקו, בשם השוויון ובשם הדרישה הכוללת לקורת גג. כך ציפיתי מהנשים שפגשתי באירועים השונים, שדיברו על פמיניזם וצדק חברתי במילים גבוהות ומרשימות, הציגו הפניות, רמיזות ואזכורים שלא הכרתי, והפנו להוגות שלא ידעתי לבטא את שמן. אך לרוב זה לא קרה.

במובן מסוים, מהנקודה הזו, מההבנה הזו, צמחה תנועת "שוברות קירות".

הכרנו בשטח וצמחנו בשטח. נחשפנו להצטלבויות של עוולות רבות כל כך בחברה בישראל, עמדנו בצומת והיינו צריכות להחליט – להיות או לחדול. בתפיסה שלי, "להיות" משמעו לשאוף למשאבים ולחלום על מציאות טובה יותר, לא רק לשרוד. ומפני שהתנסונו זמן רב כל כך בהתמודדות עם הבעיות, והאמנו שתנועה פמיניסטית ייחודית תהיה סוג של פתרון, אורנו אומץ והקמנו את "שוברות קירות", שהייתה שילוב בין כל הכלים שעמדו לרשותנו. נשענו על ניסיון, על תמיכה מהקהילות שלנו ועל יכולות מגוונות, כדי להרכיב יחדיו ארגו כלים שלם בתפיסה הוליסטית רחבה. ארגו כלים זה יכול עבודה משפטית

פרטנית ועקרונית, שדולה לשינוי מדיניות, הפגנות ופעולות ישירות, קמפינים ציבוריים, פוסטים וסרטונים ברשתות החברתיות, אירועי תרבות ואמנות, פרויקטים שצומחים מתוך קהילות מאורגנות, שימוש בידע ארכיוני, גיוס כספים מבוסס מימון המונים ועוד. קיוונו שפעילות התנועה תוכל לשמש כלי במאבקים פמיניסטיים ועבור ארגונים פמיניסטיים אחרים. היא תדחף להגשת עתירות ותורז דיונים משפטיים; תקדם הצעות חוק; תאפשר נראות רחבה לעבודה ציבורית דרך פעילות שטח ופרסומים ברשתות החברתיות; ותשמש קורת גג לנשים נעדרות בית פיזי, חברתי ופוליטי וליוזמות למיניהן.

אך שאיפות לחוד ומציאות לחוד. בשלב רפלקטיבי זה, רוח התקופה מאלצת אותנו להרהר ולערער על הכלים שיש לנו במאבק מול תגובות הנגד החריפות (בקלאש) כלפינו. תגובות אלה כללו תקיפות נגד תפיסות פמיניסטיות ליברליות וזכויות להטב"ק, שימוש מניפולטיבי בפוליטיקה הוהויות, צנזורה והשתקה, נורמליזציה של אלימות על בסיס מגדר או מוצא אתני, והקצאת משאבים מוגבלים להתמודדות עם כל אלו. על כן, לצד האתגרים שאתאר אבקש לחלוק מהידע שצברנו בדרך ולהציע כלים לבניית נרטיבים חדשים של עשייה פמיניסטית, עבודת שטח עממית ושימוש באמצעים יצירתיים, כדי לנווט בתוך הקושי ולקדם במהרה ובשלום את השינוי שאנו רוצות לראות בעולם.

נוסף על כך, מסה זו היא הזדמנות עבורי לנתח את מקרה הבוחן של הקמת "שוברות קירות", תנועה פמיניסטית לשינוי חברתי ופוליטי בישראל המתמקדת בהצטלבויות של מגדר ועוני, לשם בחינה של הכלים הפמיניסטיים החלופיים שיש ברשותנו בעידן הפוליטי והחברתי הנוכחי – עידן פופוליסטי ושמרני יותר מבעבר, ואף דורסני יותר כלפי קבוצות מיעוט. דיון במקרה בוחן זה הוא גם הזדמנות להציג את האתגרים הקיימים ואת אלו הצפויים לעשייה פמיניסטית בעת הזו, הן בתוך החברה בישראל והן כחלק מהשיח ומהפעילות של ארגוני זכויות אדם וארגונים פמיניסטיים.

המודל הארגוני: איך לפרק את מבני הכוח

כמי שעבדה ופעלה בתוך ארגוני חברה אזרחית במשך שנים, כמארגנת וכעורכת דין קהילתית, הייתה לי תמיד ברורה וקשה ההפרדה בין "המיוצגים"/"הפונים"/"הנתמכים" לבין "המומחים"; בין "הקול האוטנטי מהשטח" והסיפור העצוב כנספח בכנס, לבין מי שמחזיקים בידע, מקבלים את ההחלטות, מייצגים ומשמיעים את קולם של אחרים. כמו שחקנים בתסריט שנכתב מראש, כל גורם מחזיק בתפקיד, והאנסמבל מנוהל כולו בידי התורמים הפרטיים והקרנות הפילנתרופיות, ותלוי בחסדיהם ובסדרי העדיפויות שלהם.

כך, במקום שבו רווח השיח על שוויון ועל שינוי המערכות הקיימות, שועתקן יחסי כוחות ממרחבים אחרים. אותם יחסי כוחות יושמו גם בארגוני

זכויות אדם ואישה וארגונים פמיניסטיים: בעל המאה הוא בעל הדעה, כמו בכל מרחב אחר. מי שמחזיק בכסף מחליט מה חשוב, איזה פרויקט יצא לפועל ואיזה פרויקט ייגזז. כך לדוגמה, בתקופות שלאחר מלחמה יהיה מימון גדול יותר לפרויקטים שעוסקים ביחסי ערבים-יהודים; מקרים טרגיים וקשים של אלימות מינית ומגדרית יובילו למענקים למיזמים בנושא; פרסומים על להטב"קופביה יעודדו תרומות ייעודיות לארגוני הקהילה המובילים; הדתה במרחב הציבורי תוביל לתמיכה בארגונים ליברליים שעוסקים בדת ומדינה. העניין מובן.

העיסוק בתחרות על משאבים אולי מונע מאיתנו את אפשרות השימוש באחד הכלים החשובים ביותר עבורנו כפמיניסטיות וכפעילות חברתיות ופוליטיות – שיתוף פעולה בין ארגוני זכויות אדם לארגונים פמיניסטיים לצורך איגום משאבים והגדלת הכוח. הארגונים הפמיניסטיים מתמודדים עם אותה הבעיה ואף נפגעים יותר, כי היקף המשאבים עבור פעילות פמיניסטית נמצא כמעט בתחתית המדרג של משאבי החברה האזרחית. התרומות מאנשים פרטיים קטנות יותר והקרנות הפמיניסטיות מחזיקות בפחות משאבים באופן מובהק. קרנות פילנתרופיות גדולות יותר מקצות משאבים לפעילות פמיניסטית במסגרת הנושא של "שוויון מגדרי", בדרך שיכולה "לבלוע" את התקציב לתוך פעילות אחרת לקידום שוויון בארגונים ליברליים. בשל התלות במימון, ארגונים פמיניסטיים לרוב ישימו דגש על נושאים כמו שוויון לנשים בשכר ובתנאי העסקה, וכן אלימות כלפי נשים ורצח נשים – בעוד שפרויקטים ויוזמות למען נשים המתמודדות עם עוני ומחוסרות דיור נשארים מאחור. במקרים שבהם כן יוקדשו משאבים עבור נשים הנאבקות בעוני, הם לרוב יוענקו בדרך של סיוע בסלי מזון או באופן אחר של תמיכה באמצעות צדקה.

בתנועת "שוברות קירות" תכננו להציג חלופה ליחסי כוחות אלו. לא עוד הפרדה בין התורם, הנתמך והמומחה. החלטנו לממן את התנועה בעיקר באמצעות מנגנון של גיוס משאבים שהיה אמור להסתמך ברובו על מימון המונים באמצעות תמיכה חודשית. דמיינו כיצד דיירת בדיור הציבורי, המומחית לסוגיה ומי שחוהה אותה על בשרה זה עשרות שנים, משתתפת בקהילה לקידום קורת גג לכולם ולכולן ובמקביל תומכת בתנועה בסכום של עשרים ש"ח לחודש. חשבנו על מאות ואלפי האקטיביסטים והאקטיביסטיות שיוכלו להיות תורמים פוטנציאליים וגם על פעילות של התנועה, כל מי שהכרנו במאבקים לאורך השנים ומי שהרימו אלינו טלפון בכל פעם שנקלעו לצרה.

לא הסתמכנו רק על כך. היה גם ניסיון לגוון ולהרחיב את מקורות ההכנסה, ממכירה של מרצ'נדייזי וקיום אירועים ועד פנייה לנשים מבוססות יותר בעלות רקע דומה בבקשה לתמיכה וסולידריות. נשים אלו הוזמנו להצטרף לעשייה באופן אקטיבי וגם התבקשו לסייע במשאבים כלכליים כדי לאפשר את הפעילות בשטח. יש להודות שהמהלך לא צלח, אם מחוסר עניין ואם משום שהפניות נעשו בהיקף מצומצם, מתוך בושה, חוסר ביטחון ותחושה שאנחנו מקבצות

נדבות. לאחר שנתיים פתחנו את האפשרות לגייס משאבים באופן מוגבל, ולפרוייקטים מסוימים, מקרנות פילנתרופיות, אבל מרבית המענקים שקיבלנו היו קטנים מאוד ביחס להיקף הפעילות שהצגנו וביקשנו לקדם.

ובכל זאת, כך הייתה אמורה לקום תנועה פמיניסטית עצמאית, שפועלת יחד עם האנשים הנאבקים ולא עבורם. תפקיד הנהגת התנועה היה לתת גב, כלים ומשאבים – למשל לארגן את ההפגנה, להביא את הרמקול ולתת לנשים נוספות את הבמה; ליזום אייטם בתקשורת ולהתעקש שאחרות יתראיינו יחד איתנו כמומחיות; לתפוס בגופנו את המרחב הציבורי כדי שמי שנדחקו לצדדים יוכלו לצאת מדלת אמותיהם ולתבוע עליו בעלות.

האמנו במודל הכלכלי ובמודל הפמיניסטי-פוליטי שלנו. לאורך השנים, ראינו כיצד ההתייצבות לצד נשים שנאבקו עבור צרכים קיומיים ובסיסיים, וההישגים הקטנים והגדולים בעקבות הפעילות שלנו, אפשרו להן להרים את הראש מעל המים, לחזור לנשום. לכן, כחלק מהמודל נקטנו את שיטת "תעבירו את זה הלאה": התחזקות אישית מובילה לחיזוק אקטיבי של אחרות, החל ממילות עידוד ודרבון להמשיך במאבק ולאגור כוחות וכלה בהתבצרות משותפת למניעת פינויים מבתיים; והנשים המחוזקות בתורן יחזקו אחרות ויפעלו ברמה רחבה יותר לשינוי מדיניות, וכך הלאה.

אך ככל שעבר הזמן למדתי שמעטות הפעמים שבהן הקושי ההירשדותי והקיומי מסתיים, ובדרך כלל הוא רק מתחלף. כלומר, גם הנשים שהתחזקו והצליחו לטפס במאמץ רב מבור אחד נפלו, או יותר נכון הופלו על ידי מנגנוני העוני והדיכוי, היישר אל תוך בור אחר. נ' הצליחה לקבל דיור ציבורי, אבל בשל נכות התקשתה להסדיר חובות שנגרמו בגלל בעלה המתעלל לשעבר. ג' עברה בין עבודות זמניות והייתה מובטלת לאורך פרקי זמן ארוכים. מי שמחזיקות בעבודה חייבות לעבוד מסביב לשעון ובשאר הזמן לטפל בילדים או בקרובי משפחה חולים. ס' מלאת המוטיבציה נאבקה מדי חודש כדי לשלם שכר דירה וחשבונות בזמן שהיא מלווה נשים אחרות שורדות אלימות, בהן בתה הצעירה. ר', שיצאה מהמאבק האישי שלה לקורת גג ונאבקה עבור אוכלוסיות מודרות באופן קבוע, אינה מצליחה להתקבל לעבודות טיפוליות עם ילדים כי אין לה שיניים. צ', אישה טרנסית שמתגוררת בפריפריה, רצתה כל כך להשתתף בפעילות ולהוביל אותה, אבל העבודה דוחקת והזמן עובר, ואף שכבר פעמיים רצתה לארגן פעילות, הדבר לא התאפשר. מאות המשפחות המופלאות והאמיצות שפגנו משכונת גבעת עמל וממקומות אחרים ממשיכות להיאבק על פיצוי ראוי והוגן לאחר שהושלכו באופן אכזרי מביתן לטובת בניית מגדלי יוקרה בתמיכת עיריית תל אביב והממשלה.

אלו רק דוגמאות מעטות מני רבות. ולכן היום, במציאות הנוכחית, נדרשת כנות בכל הנוגע לאופי המודל וליכולת לפרק את יחסי הכוח בגישה הפמיניסטית שביקשנו ליישם על פי תיאוריית השינוי. התקופה היא תקופת חירום תמידית.

הקשב הציבורי והנכונות לפעילות או לתמיכה במשאבים נשמרים למה שבוער ודחוף עכשיו. מאז שהתחלנו לגייס משאבים כספיים קבועים עבור התנועה, התקבלה תמיכה חודשית קבועה רק מכ-400 איש בשיא הגיוס, סכום שהספיק ועדיין מספיק בשוטף רק עבור שתי משכורות קבועות וצנועות במשרה מלאה, תקציב מצומצם ביותר לפעילות שוטפת והוצאות מינהלה ושכר המחויבות לפי החוק. כאמור, גם כאשר הוחלט בשלב מסוים על גיוס משאבים מפילנתרופיה מסורתית, הקושי הכלכלי נותר על כנו.

אסטרטגיות פעולה ליצירה של "שפע מהדלות", ומהי מידת הדלות שאפשר להכיל?

כמנהלות התנועה, בשנת הפעילות הראשונה עבדנו מסביב לשעון ללא שכר, התקיימנו מדמי אבטלה ומעבודות מזדמנות. אנחנו מודעות לפערים המגדריים בנראות של פעילויות ונאבקות כנגדם, אך במהלך שנות הפעילות שלי שמת לי לב שארגונים והתארגנויות שמקימות או מנהלות נשים כמעט תמיד יפעלו בתקציבים דלים, אם בכלל, והמנהלות ישתכרו שכר נמוך יחסית לעמיתיהן הגברים, אף שבמקרים רבים הן מנוסות יותר בעבודת שטח, מלומדות יותר ובעלות השכלה אקדמית רחבה יותר. הן יתמחרו את עבודתן ואת פעילות הקמפיינים בשווי נמוך גם אם היקף העבודה גדול, יתקשו לפרסם את העשייה, ויפחיתו מערכן כמומחיות בתחום שהן עוסקות בו.

המשכורות העלובות לרוב בארגוני החברה האזרחית מובילות לכך שעובדים רבים מגיעים מבתיים מבוססים כלכלית. לעיתים משכורתן של הנשים העובדות בארגון היא משכורת שנייה, ולכן משק הבית יכול "לשרוד" למרות הבחירה לעבוד בארגון. במקרים אחרים העובדת מתגוררת בדירה של המשפחה או נעזרת בה כלכלית כדי להמשיך בעבודה. בכל אופן, הרצון לעבוד בארגונים כאלה ובמיוחד ההצלחה להחזיק בהם מעמד לאורך זמן מחייבים הקרבה כלכלית וצמצום.

בשלבי ההקמה של הארגון הסוגיות הכלכליות הופכות למשמעותיות אף יותר, אבל לנו לא היה בסיס כלכלי. החלטנו להקריב ולהצטמצם כלכלית – רק לא לצמצם את החלומות שלנו, גם אחרי שנים של עבודה בשכר נמוך בארגוני החברה האזרחית. בנינו את התנועה בלי מימון, רק מהמוניטין שהיה לנו. קיבלנו אינספור פניות מנשים במצוקה, וגייסנו כספים ישירות עבורן. מכיוון שניתנו מענקים אוניברסליים בתקופת הקורונה לכל אזרח, היו מי שהחליטו לתרום את המענקים לטובת הפעילות שלנו, וכך הצלחנו לשלם עבור הרישום המשפטי כחברה לתועלת הציבור ולמלא צרכים פיננסיים אחרים שנדרשו מאיתנו על פי חוק. מרבית התרומות שימשו עבור סיוע פרטני בסלי מזון, שכר דירה, הטענה של מונה חשמל נטען מראש, תשלום חובות, או מימון נסיעות ושהיה במלון

במקרה של אישה שורדת אלימות שברחה מהבית בחופזה. מכיוון שהיינו רגילות לפעול ללא משאבים בהיקף פעילות אחר, בשנים שלפני הקמת הארגון, תוך כדי עבודות והתחייבויות אחרות, נדרש לנו זמן להבין שמשאבים הם לא רק תרומות כספיות. התברר לנו שמשאבים הם גם אמצעים שווי כסף, כמו גישה לקרנות ולתומכים פרטיים, ליווי מצד גורמים בעלי השפעה, קשרים בתקשורת ובמוסדות הממשל, אנגלית רהוטה או מערכות יחסים עם קהילות בחו"ל.

נוסף על כך, ההתעקשות לבנות תנועה שמבוססת על ערכים ועל ייצוג של פמיניזם הצטלבוני לא תמיד קידמה סולידריות ומאבק משותף, ולעיתים היא דווקא הרחיקה חלק מקהלי היעד. לדוגמה, היו תורמים שתמכו בקידום זכויות להטב"ק שהתנועה שאפה לקדם, אולם הם התרעמו על העיסוק במזרחיות ועל הסיוע שלנו במאבק לצדק חלוקתי ולגישה ציבורית לנחל עמל ("העאסי") בקיבוץ ניר דוד. במקרים אחרים, דווקא ההדגשה של הפמיניזם והעשייה שמובילות נשים הרחיקו גברים, גם אם העשייה עצמה הייתה רלוונטית לחייהם האישיים במקרה של עוני או הפליה. זאת ועוד, העיסוק בעוני מזווית של צדק ולא צדקה היה אתגר משמעותי מאוד בפני עצמו. גילינו שקל יותר לרתום אנשים לתת תרומה עבור תשלום שכר דירה או חשבונות חשמל לפני ניתוק, מאשר לתמוך בקמפיין או הליך משפטי שמבקש לשנות מדיניות או אפילו להתמודד עם המקרה הפרטני בצורה שתמנע את החזרתיות של העוול.

כדי להתחרות במשאבים שיש בידי כוחות שמרניים וניאו-ליברליים, שהם גדולים עשרות מונים מן המשאבים שברשותנו, או כדי להגביר את הנראות של הקהילות שלנו בשדה הפמיניסטי, השמאלני, הלהטב"קי והמזרחי – היינו חייבות להמציא את עצמנו מחדש שוב ושוב. זוהי אסטרטגיה שאני מכנה "הפקת שפע מהדלות", שיכלה להתממש רק בתנאי שחברות התנועה עובדות קשה יותר וחכם יותר, ומצליחות לנצל בצורה ראויה ומחושבת כל אגורה. במילים אחרות, רק בתנאי שחברות התנועה שוחקות את עצמן.

הכלים שלנו היו מגוונים ויצירתיים, מלוויים בהומור או בפרובוקטיביות שנועדה לזעזע את מי שחסינים לביקורת ונדרשים לתת הסברים רק למקושרים ולבעלי ההון – אך אף פעם לא לציבור הרחב, וודאי שלא לנשים שנאבקות בעוני, הפליה וגזענות. שילבנו בין פעולות זריזות מהבית כמו קמפינים לשליחת מיילים והודעות ואטסאפ לנבחרי ציבור, לבין פעולות ישירות והפגנות בשטח שלא דרשו נוכחות גדולה של פעילים ופעילות כדי להיות אפקטיביות. נהגנו לתלות כרזות ביוש מחוץ לבתים של מנהלים בכירים או אנשי ציבור כדי שיתמודדו עם הביקורת על מעשיהם במרחב האישי שלהם ומול שכניהם. לפעמים גם פיזרנו מאות פליירים בתיבות הדואר של אותם שכנים וביקשנו מהם לתמוך בדרישה שלנו ולהתעמת עם אותו שכן המחזיק בתפקיד בעל השפעה. כשהשתתפנו בדיונים בכנסת על הדיור הציבורי או בנושאים של עוני, דאגנו להכין מראש מסמכים ונאומים, כך שגם אם הנושא העקרוני הנידון בוועדה

לא יקודם ביעילות, לפחות חברי הכנסת ישמעו את קולן של הנשים שמוחות על העוול שנעשה להן ומבקשות עזרה. במקרים רבים אכן באה עזרה בעקבות זאת, באמצעות העוזרים הפרלמנטריים או פעולה של נציג המשרד הרלוונטי שנכח בדיון. כך, פניות שהיו תקועות במשך שנים זכו לטיפול, מגובות בעבודה משפטית וציבורית מצידנו.

בתקופת הקורונה עמדנו לפני בעיה מאתגרת במיוחד – המרחב הציבורי כמעט נשלל מאיתנו כזירה להפגנות. איך אפשר לקדם פעילות שטח ללא השטח עצמו? הבעיה הייתה כפולה: רבות מהנשים שנאבקו יחד איתנו היו אימהות חד-הוריות שנותרו ללא מסגרות חינוכיות עבור ילדיהן או עזרה של הוריהן בהשגחה על הילדים, כפי שהיה קודם לכן. אחרות התמודדו עם מחלות, ולכן היו בקבוצת סיכון למחלת הקורונה. יתרה מזו, כולן השתמשו בתחבורה ציבורית כדי להגיע להפגנות או לאירועים, אבל התחבורה הציבורית הופחתה במידה ניכרת ומגבלת ההתניידות הפכה למכשול משמעותי. הפעילות הצעירות יותר הצליחו להתארגן בכלי רכב פרטיים ולהגיע, אבל מכיוון שהנחת המוצא שלנו היא שנשים מדברות בשמן ומספרות על המאבק שלהן בקולן – הנוכחות שלנו בשטח לא הייתה מספיקה. מתוך מצוקה זו המצאנו את הפעולה שנקראה "הפגנת הזום הראשונה בעולם", ובמסגרתה הזמנו פעילות ופעילים חברתיים ממגוון מאבקים להצטרף לשיחת זום שהוקרנה על ביתו של מנכ"ל שר האוצר דאז, שי באב"ד, בעזרת מקרן ביתי משודרג וגנרטור פשוט. מאות פרצופים הוצגו על קיר הוויליה של באב"ד, וכך מי שנפגעו ממדיניות משרד האוצר בזמן הקורונה נכחו בקולם ובדמותם במחאה. רמקולים שהוצבו בשכונה השמיעו את קולם של המשתתפים כאילו נכחו שם בגופם. דיירות הדיור הציבורי ועובדות קבלן שפוטרו בפתאומיות מעבודתן, מומחית לחינוך ממוצא אתיופי שעובדת עם בני נוער ללא מחשבים ללימוד מרחוק, אסיר משוחרר שהציג את מצבם של האסירים בכלא לנוכח תקופת החירום, ומבקש מקלט שדיבר על אחת הקהילות העניות בארץ, שלא היו זכאיות אפילו למענק או לדמי אבטלה – כולם קיבלו במה. זו הייתה הפגנה ראשונה מתוך סדרת הפגנות זום שהוקרנו על בתים של שרים וחברי כנסת ובמרחב הציבורי. ההפגנה בזום אפשרה לנו לצרף קבוצות נוספות ולהבליט את המסרים והדרישות במרחב הציבורי; היא שימשה מיצג מרכזי שהיה ההפגנה עצמה, ודרשה רק אנשים מעטים שיתפעלו את ציוד ההקרנה. שיטה זו סייעה לנו גם בתקופת המחאה נגד ההפיכה המשטרית, כשביקשנו להעביר מסרים לקהל גדול בעלות נמוכה. הצבנו מסך מתקפל בהפגנות מוצאי שבת ברחוב קפלן בתל אביב, והקרנו מצגת על העמדות וטקטיקות הפעולה של פורום קהלת נגד מגוון רחב של אוכלוסיות מוחלשות. גם בזמן מלחמת חרבות ברזל הקרנו סימאות בעד עסקה לשחרור החטופים והפסקת אש על חומות הקריה או מחוץ לשגרירות ארצות הברית בתל אביב.

התגובות על אסטרטגיות הפעולה של התנועה

מאז שנת 2011 הגענו באופן קבוע לכנסים בהשתתפות פוליטיקאים ובכירים במשרדי הממשלה השונים. אימצנו את שיטתן של חלוצות הפמיניזם המזרחי, שהיו "מפוצצות" כנסים שבהם לא היו דוברות מזרחיות. שיטת "פיצוץ" הכנסים הופעלה במיוחד בתקופת בחירות, בכנסים עבור עשירי וגולני הארץ או החברות המובילות במשק. היו גם פעמים שבהן קפצנו על הבמה, חטפנו את המיקרופון, מחינו והקראנו את דרישותינו הרלוונטיות לנושא המדובר. היום פעולה כזו נחשבת להרבה יותר מקובלת, אבל במשך שנים הואשמנו באלימות משום שפרצנו לאירועים בחוסר נימוס וללא התנצלות, הפרענו למהלכם של כנסים וועידות והשמענו דרישות "קולניות". בכמה הזדמנויות שאלו אותנו בתגובה: "למה אתן בעצם כל כך לא נחמדות?".

זו הייתה ועודנה אחת הדרכים היחידות שלנו, קבוצה של נשים "חמושות" בשלט בד קטן שהוחבא בתיק או מתחת לחולצה, למפגש בלתי אמצעי, פיזי וישיר עם פוליטיקאים, לרוב גברים או נשים שמרניות. זו גם דרך טובה לחשיפה תקשורתית. הקהל, גברים ונשים כאחד, היה לרוב ממעמד הביניים הגבוה או מהימין המתנחלי. התגובות נעו מתחושות של ניתוק וחוסר אמפתיה לנשים בעוני ועד תמיכה מובהקת במדיניות שהפגנו נגדה. אימהות חד-הוריות כונו אז עצלניות, לא משנה מה הן דרשו. כאשר הקהל היה ליברלי יותר, תויגנו כימניות ביביסטיות שמקבלות מה שמגיע להן כי הן מצביעות "למי שדופק אותן". הואשמנו גם שאנחנו מערבבות בין מאבקים. "מה הקשר בכלל לעוני? זה לא קשור לפוליטיקה, אנחנו רק מדברים על הזכויות שלנו", אמר לי בחור הומו צעיר באירוע לכבוד חודש הגאווה שיאיר לפיד, אז שר האוצר, הזמן אליו כדובר הראשי, רגע אחרי שהחליט על קיצוץ בקצבאות ילדים ומוזנות. מנגד, אם הקהל היה ימני שמרני, התיוג השתנה והפכנו לשמאלניות קיצוניות או מפגינות בתשלום. מכיוון שברוב הפעולות השתתפו בעיקר נשים, כאשר לא מעט מהנוכחים היו גברים, ספגנו קללות, נאצות ואלימות מהקהל כמעט בכל פעולה כזו. אחד המקרים הזכורים לי הוא כנס בחירות של מפלגת הבית היהודי ברחובות, שהתקיים בפברואר 2015. ברגע שקמנו ושלפנו את השלטים כדי להתחיל במחאה, זינקו עלינו בתוקפנות היושבים מסביבנו והפילו כמה מאיתנו לרצפה, ניסו לחטוף את השלטים כדי לקרוע אותם, הטיחו בנשים אמירות כמו "אם לא הייתן מבזבזות את הכסף שלכן על אלכוהול, סיגריות וטלפונים אז הייתן יכולות לקנות דירה", ואף עזרו באופן אקטיבי לשוטרים שהוזמנו למקום להוציא אותנו מהאולם.²

2. מיכאל סולסבריי-כורך, "פעילות דיור ציבורי פוצצו כנס 'הבית היהודי': שר השיכון זורק אותנו לרחוב", שיחה מקומית, 15.2.2015.

היו גם אירועים אחרים שהגענו אליהם ללא הזמנה. במקרים שבהם סירבו נציגי החברות המשכנות בדיור הציבורי להיפגש עם דיירות לפני פינוי, או עם מי שנסללו זכויותיהן ותיקון העוול היה בהול, הגענו כקבוצה שמלווה את האישה הפונה. נכנסנו למשרדים המפוארים של מנהל עמידר והיועץ המשפטי של החברה, וסירבנו לצאת עד שיורו על עצירת הפינוי ויאפשרו הליך משפטי הוגן – או יתקשרו לפקידים כדי שייתנו יחס ראוי, ידאגו לתיקון דירה מסכנת חיים או יאפשרו את מימוש הזכות של הפונה ללא מכשולים בירוקרטיים חוזרים ונשנים. בפעם האחרונה שהגעתי למשרד, השומר כבר זכר אותי ופתח את הדלת, והזכיר כיצד הפעולות הקודמות עבדו והצליחו. לא יכולתי שלא להבחין שהפקידים שהכרנו התקדמו לעמדות בכירות ולמשרדים מרשימים. המשרדים שודרגו ונראו כמו חלל עבודה של חברת הייטק מצליחה. תהיתי אם אנחנו נשארו באותו מקום, עדיין נאלצות להשתמש באותם אמצעים דלים, חייבות להמשיך להתפרץ כי אנחנו עדיין לא רצויות, עדיין לא מוזמנות. עדיין בשוליים. התחושה הזו אינה מניחה לי עד היום.

במובן מסוים, שימוש במקרן או במיצגים היה הדרך שלנו להעביר מסר בלי לחוות אלימות על גופנו, עד כמה שאפשר. אך חוויית האלימות חזרה על עצמה פעם אחר פעם. בפעולה שהשתתפתי בה באירועי הגאווה בתל אביב בקיץ 2020, הגענו כקבוצה לעצרת שהתקיימה במקום המצעד ומחנינו נגד מדיניות העירייה לפינוי מבתים ביפו ובשכונת גבעת עמל, לצד שימוש ב"פינקווינג". אחד הנוכחים בעצרת, אדם בשם משה חדד, שהודה כבחור הומו, תקף אותי באלימות קשה בזמן שניסיתי לעצור אותו מלתקוף אישה אחרת, שהגיעה להפגנה עם ילדתה הקטנה, בשל העובדה שאחזה בדגל פלסטין. התקיפה הברוטלית גרמה לי זעזוע מוח, חבלות רבות והתמודדות נפשית לא פשוטה. הרגשתי כמי שכן רגע נשלל ממנה חופש הביטוי באגרופים ובעיטות, רק משום הקריאה לסולידריות. אף שאני עצמי הותקפתי, הוגש נגדי כתב אישום על סמך עדות שקר בודדה. לאחר מאבק משפטי ממושך ומבוסס עדויות בוטל כתב האישום נגדי ומר חדד הודה בתקיפה שלי, שילם קנס לטובת המדינה בסך 500 ש"ח, והמשיך בחייו בקבלו תמיכה מרבים ורבות שראו באקט הסולידריות שלנו הפרעה למסיבה והצדיקו את האלימות. להתעקשות שלנו על חיבור בין מאבקים יש השלכות רבות ומשמעותיות, אבל זו הייתה אחת הפעמים הקשות ביותר שבהן נאלצתי להתמודד בגופי ובנפשי עם תגובת הנגד כלפי "האני המאמין" שלנו.

אני נשאלת לא מעט איך אפשר להתמודד עם המחירים האישיים שכרוכים באקטיביזם פמיניסטי ועם השחיקה בעקבות פעולה וקידום נושאים הנמצאים בשוליים. לפני כעשור חוינו כרמן ואני הטרדה מינית ותקיפה מצד שוטרים במהלך הפגנה נגד קיצוץ בקצבאות מחוץ לביתו של שר האוצר בזמנו, יאיר לפיד. חבורת שוטרים משועשעים העירו לנו הערות, ואחד מהם שאל אותנו אם

באנו "לחפש בולבולים" וצחק. כשראה שאנחנו מתעדות בטלפון את ההטרדה, הוא רדף אחרי כרמן, הפיל אותה ארצה ושבר לה את הטלפון. חבריו השוטרים קפצו גם עליי ואזקו אותי. נעצרנו על תקיפת שוטר. גופנו היה חבול, כרמן ספגה פגיעות כה קשות עד שנאלצה ללכת במשך שבועות עם קביים. דוברות המשטרה פרסמה שאנחנו תקפנו את השוטר המוערך באמצעות מכשיר הטלפון שלנו. בבדיקת פוליגרף נמצאנו דוברות אמת, ואילו השוטר סירב לבדיקה והציג גרסאות סותרות בחקירות במחלקה לחקירות שוטרים.

הסיפור הזה היה אולי שם קץ לפעילות האקטיביסטית שלנו אלמלא התמיכה שקיבלנו: נשים רבות ניצבו מאחורינו וקבוצות מחאה שונות ארגנו הפגנת תמיכה בנו, סייעו לנו בייצוג משפטי והציעו ליווי נפשי בעלות מזערית. גם לאחר התקיפה באירוע הגאווה, שאירעה בדיוק לפני שתכננו להתחיל בגיוס משאבים לתנועה, הגיעו לבקר אותי חברות רבות ממעגלים אקטיביסטיים ופמיניסטיים קרובים ורחוקים, מי שעקבו אחרי הפעילות שלנו במהלך השנים או שפעלו יחד איתי באחת ממאות הקבוצות והקמפיינים לאורך הדרך. הן הביאו עוגות ותבשילים וכתבו מכתבי הערכה וחיזוק, פוסטים ברשתות החברתיות וטורי דעה פומביים כנגד האלימות. יחד קידמנו דיונים בארגונים ובקבוצות של הקהילה הגאה כדי למנוע הישנות של מקרים דומים.

הכלי הזה, של סולידריות פמיניסטית, ריכך את הפגיעה ואפשר לנו להמשיך בפעילות. זו החשיבות של פעולה בקבוצה ובקידום שיתופי פעולה: כפי שאנחנו תמכנו במי שחוותה פגיעה והייתה זקוקה לעזרה, כך נשים וארגונים ניצבו לצידנו בזמן אמת, ניחמו ונתנו כלים מעשיים ותמיכה מורלית שבפועל אפשרו לנו להתאושש ולחזור לעשייה. מבחינתי, סולידריות פמיניסטית היא התחושה שיש מרחב בטוח שבו אנחנו לא צריכות לצנוזר את עצמנו או להתפשר על מגוון הזהויות שלנו, אלא יכולות לחגוג אותן; מרחב שתומך בקיום פמיניסטי שאינו מתבייש או מתנצל על הדרישה לשוויון. זו לא רק תמיכה הודדית המבוססת על חברות, אלא תמיכה הנובעת מאידיאולוגיה וממחשבה פוליטית, מסוג של שותפות גורל. כפי שביקשנו לחבר בין האישי לפוליטי אצל הנשים שנאבקו יחד איתנו, כך לקחנו חוויה אישית קשה או אף טראומטית והפכנו אותה לעקרון עבודה או לכלי קונקרטי במאבק ארוך טווח. ההטרדות והתקיפות הפיזיות חיזקו את העיסוק שלנו ברווחה נפשית. הצענו ליווי והכשרות לאקטיביסטיות אחרות בהתמודדות עם מצוקה, הנגשנו תכנים על התמודדות עם פוסט-טראומה או אלימות בזמן הפגנה; וכשנפצענו בגופנו ובנפשנו, לאחר שלא הצלחנו לעצור את הפינוי של תושבי גבעת עמל, יזמנו מעגל שיח ותמיכה למשתתפות במניעת הפינוי ולמי שליוו את תושבי השכונה במשך שנים. חוויות של אלימות מצד השוטרים ומעצרים אלימים הובילו לקידום הצעות חוק, הכשרות משפטיות וכתביבה והפצה של זכותונים – מדריכים פמיניסטיים לזכויות בזמן הפגנה ומעצר. העברת הידע והניסיון והלמידה ההדדית משמשות לנו כלים המאפשרים

להיערך בעוד מועד, בחוכמה וברגישות, להתמודדות עם הפרות של זכויות, עם פרקטיקות של אלימות ואף עם הטרדה מינית מצד המשטרה ועוברי אורח.

כלים לעשייה פמיניסטית בעידן פופוליסטי ושמרני

המדיניות שנאבקנו נגדה, והמחירים ששילמנו ועודנו משלמות בגללה, אינה מתרחשת בחלל ריק. קולות שמרניים ודכאניים הפועלים במרץ לקדם את רמיסת הזכויות של אוכלוסיות מוחלשות, נשים ולהטב"ק, צברו בשנים האחרונות כוח ופופולריות בציבור הרחב והקשו עלינו להגיע להישגים בתחומים של עוני ושוויון מגדרי.

אחד האתגרים שלנו בעשור האחרון היה ההתמודדות עם שמרנות וקיצוניות מינית ומשיחית, להטב"קופובית ושוונאת נשים, שזכתה לגיבוי מממשלות ישראל הן בתקציבים והן בקידום מדיניות. כל ביקורת כלפי פעילותם של ארגונים שמרניים וימניים קיצוניים נענית במופעי התקרבות ובכיינות או בהאשמות בבגידה ובתיאוגנו כ"שמאל קיצוני פרוגרסיבי מטורלל". אחד הארגונים המרכזיים מהאסכולה הזו הוא פורום קהלת, ארגון ללא מטרת רווח המזדהה כמכון מחקר. למרות זיהוי עצמי זה, עיקר העשייה של הארגון אינה מחקרית אלא פעילות שדולה לשינוי שיטת המשטר ומבנה השירותים הציבוריים בישראל. על פי דיווחים בתקשורת,³ פורום קהלת ממומן בעיקר מתרומות של אזרחים זרים. המדיניות שהוא מקדם מתנגדת להעלאת קצבאות ושכר המינימום, וכן לאיגודי עובדים ולמערכת חינוך עצמאית שמעודדת "שיח פרוגרסיבי" על זכויות נשים ולהטב"ק ועל חוקי ההפיכה המשטרית.

אין לנו הפריבילגיה לעמוד מהצד ולא להתנגד למדיניות הפושעת שפורום זה מקדם. החלטנו להשתמש בכלים המוגבלים שיש לנו, במשאבים המעטים, ובנחישות רבה להציג לציבור את העמדות המסוכנות שלהם. ב־2 באפריל 2023 נכנסתי, יחד עם קבוצה של פעילות ופעילים, למשרדים של פורום קהלת חמושה בכמה שלטי נייר וזר פרחים, ללא התראה או הזמנה מפורשת. זו הייתה פעולה ישירה, ביוזמת "שוברות קירות", שנעשתה באופן ממוקד ולא אלים ונועדה למחות כנגד אותו ארגון עתיר משאבים העומד מאחורי ההפיכה המשטרית ופירוק מערכת הרווחה. החזקנו שלטים שכתובות עליהם סיסמאות בעברית ובערבית המוחות על מדיניות הפורום, במיוחד המדיניות הפוגעת באנשים ובנשים הנאבקים בעוני ובאוכלוסיות מוחלשות נוספות. במהלך שהייטנו הקצרה במשרדים התפתח עימות על התנהלות הארגון ביני בין אחת החוקרות הבכירות בפורום. החוקרת טענה שהיא מרגישה מותקפת בגין הכניסה

3. איתן אבריאלי, "המיליארדים האמריקאים שמאחורי הניסיון לחסל את ישראל

הדמוקרטית", *TheMarker*, 15.1.2023.

הפתאומית למשרד באמצע יום עבודה, ותהתה: "איך זה מסתדר עם זה שאתן אומרות שזה ארגון פמיניסטי?" – שכן ההתנהלות שלנו דווקא מציבה אותה, כאישה, בסיטואציה לא נעימה.

לרגע נראָה שאותה חוקרת מפורום קהלת עומדת לבכות, אבל שום דבר בתוכי לא נסדק. הטחתי בפניה ישירות את טענותיי על מדיניות הפורום במשך יותר מעשור כנגד הדיור הציבורי ונשים נפגעות אלימות, ואמרת לי ללא היסוס: הדמעות שלך לא שוות יותר מהדמעות של החברות שלנו, אימהות חד-הוריות, שפגנו מהבית שלהן בגללך, בגלל שפורום קהלת מקדם שנים מדיניות המתנגדת לדיור ציבורי ולאפשרות לדייר ממשיך בדיור הציבורי. את מרגישה חוסר נוחות כי נכנסתי לך למשרד עם שלט והתווכחתי איתך במשך כמה דקות? תחשבי איזה חוסר נעימות ועוול את גורמת לנשים אחרות בגלל העבודה שלך כאן.

לחוקרת לא הייתה תשובה. לא הייתה לה תשובה גם בכל הנוגע לפעילות פורום קהלת כנגד חוק האיווק האלקטרוני, שמטרתו הייתה להגן על נשים נפגעות אלימות גם בעת מתן אפשרות לשיקום של הגורם המאיים מחוץ לכותלי הכלא. היא נראתה מופתעת מכך שהדמעות לא סדקו דבר, ושהצגת הזוהות שלה כאישה או כפמיניסטית לא השיגה את מטרתה.

גם לאחר מכן, בראיונות לתקשורת ובוויכוחים ברשתות החברתיות בעקבות הפעולה, נשות פורום קהלת והנשים המקושרות אליו פוליטית הוצבו בחזית כנגדנו. הארגון השתמש גם בנשים המזוהות עם מזרחיות מסורתית כדי לגנות את הפעולה ולכנותה "אלימה" ולא פמיניסטית. הסיטואציה הספציפית הזו מעידה על דרך פעולה שבה גורמים שמרניים משתמשים באופן גס וציני בפוליטיקת הזוהיות כדי להשתיק ביקורת על העוול הנורא שנעשה כלפי נשים. בגלל הנושאים שהעלינו וחזות הקבוצה שנכנסה למשרד, שברובה לא הייתה אשכנזית, ניסו להפעיל עלינו מניפולציה רגשית – להשתמש בזוהות הנשית של עובדות הפורום שכביכול נפגעו כדי לעורר את רחמינו כנשים.

דווקא עובדת היותנו נשים ופעילות פמיניסטיות שימשה את פורום קהלת כדי להציג אותנו כמי שפוגעות בנשים אחרות באמצעות הפריצה למשרדיהם. פוליטיקת הזוהיות (שפורום קהלת לרוב מתעלם מקיומה) שימשה בגסות ובציניות כדי להשתיק את הביקורת הנוקבת שלנו על העוול שהפורום גורם לנשים. לא אתפלא אם נוסף על היותנו נשים, גם החזות המזרחית של רובנו עוררה בקרב אנשי הפורום שאט נפש. רבים המקרים שבהם פמיניסטיות מזרחיות הואשמו בהתנהגות אלימה כשהתנגדו בתוקף למדיניות מדיירה כלשהי (ופעמים רבות על ידי נשים פמיניסטיות אחרות). כך ניסו אנשי פורום קהלת להפוך את הקערה על פיה – בעוד אנו הפגנו נגד המדיניות האלימה שלהם כלפי נשים, הם הציגו אותנו כנשים אלימות.



הפגנה במשרדי פורום קהלת, אפריל 2023, צילום: תנועת "שוברות קירות"

בשנים האחרונות התמסדה אסטרטגיית השימוש בזהות הנשית ואף הפמיניסטית לקידום מדיניות שמרנית ודכאנית כנגד נשים. אסטרטגיה זו ננקטת בידי עמותות ממומנות המכוונות את פעילותן ספציפית כנגד קבוצות נשים שנאבקות בעוני, להטב"ק וקבוצות מיעוט. כשהקמנו את התנועה התברר ששם הדומיין לאתר האינטרנט שתכננו להשיק נתפס, וכבר פועלת תנועת נשים המבקשת לתת "מענה נכון לקידום מעמד האישה בישראל", הלוא היא ארגון "שוברות שוויון". כך התברר שיש לנו סוג של תמונת ראי מעוותת, ארגון בולט שהוקם זמן קצר לפנינו ומתנגד פחות או יותר לכל מה שאנחנו מייצגות. "שוברות שוויון לא לוקחת חלק במלחמת המינים או בניסיון לטשטש את ההבדלים בין המינים", כך כתוב בגופן מודגש ובאותיות גדולות באתר האינטרנט של הארגון. בחוברת שפרסם הארגון, המסבירה מהו "פמיניזם משפחתי", נכתב כך:

תנועת שוברות שוויון נוסדה מתוך רצון לשנות את השיח במדינת ישראל ולהשמיע את קולן של הנשים תוך הדגשת ערכי הנשיות, האימהות והמשפחה [...] אין זה אלא כי הפמיניזם הרדיקלי השחית כל חלקה טובה בתנועה הפמיניסטית והסיט אותה ממסלולה לחלוטין. כנגד זאת, הוקמה תנועת שוברות שוויון והרימה על נס את "הפמיניזם המשפחתי", הלוא הוא הדגל הנשי הטבעי מאז ומעולם [...]. הפמיניזם הרדיקלי הפך את התנועה הפמיניסטית ל"מהפכה האוכלת את בנותיה", ואנו כאן כדי להשיב להן את כבודן ומעמדן.⁴

4. שוברות שוויון, "פמיניזם משפחתי: הצהרת עקרונות", טבת תשפ"ב, עמ' 3.

כך, במסרים מתקתקים על משפחתיות אנחנו מסומנות כאיבות. ב"פמיניזם המשפחתי" המשפחות הלהטב"קיות אינן לגיטימיות, רק משפחות הטרוסקסואליות של אבא ואימא. לגישתן, התנגדות להפרדה במרחב הציבורי, באקדמיה או באירועים מוזיקליים היא "אלימות תרבותית שיש להילחם נגדה".⁵ באותו האופן הן מתנגדות בתוקף לחינוך מגדרי ומבקשות "לדבר בעיקר על איפוק עצמי ועל כבוד לזולת".⁶ מעבר לגזענות המובעת בחוברת וקידום ערכים להטב"קופביים ושמרניים, חברות התנועה מסמנות את הקהילה הטרנסית ומנהלות קמפינים נגדה באופן ספציפי ומשמעותי יותר משאר הפעילות שלה נגד הקהילה הגאה. כל הצעדים הללו נעשים בשם גישת "הפמיניזם המשפחתי", שהוא זרם פסידו-פמיניסטי חדש.

הסכנות ברורות ואין להתייחס לפעילות הארגון כשולית. אחת הדוגמאות הבולטות להצלחתו היא תיקון החוק להחמרת ענישה בעבירות מין על רקע לאומני, שאושר בחודש יולי 2023. במסגרת החוק נקבעה החמרה בענישה בגין עבירות מין שנעשו ממניע גזענות או עוינות כלפי ציבור מסוים. ארגונים פמיניסטיים ותיקים התנגדו להצעה, בטענה שמדובר בקידום דעות גזעניות ותיגו בני המגזר הערבי כאנסים וטרוריסטים פוטנציאליים. ייתכן שבתקופה אחרת היה נשמע קולם של ארגוני נשים אלו לצד שורדות אלימות מינית, שהתרעמו על העיסוק בזהות האנס במקום בקידום ענישה הולמת והחמרת הענישה באופן כללי, אך לבסוף החוק עבר. מדוע? בין השאר כי היו גם ארגוני נשים שתמכו בחוק, ארגונים חדשים שלא הכרתי עד לכתבת מסה זו, בהם "יהודית – ארגון זכויות נשים ברוח יהודית", שנרשם כעמותה בשנת 2023 וקידם את החוק בהתלהבות רבה. בדצמבר 2023 פרסם ארגון זה נייר עמדה התומך בחלוקת כלי נשק ומבקש להקל בתנאי החלוקה, ובמילותיו: "בשעה זו בה רבים מגברינו, לוחמינו האמיצים, מחרפים נפשם כדי להגן על נשים וילדים, ראוי להעריך את העוצמה הגברית, האחריות והאכפתיות של גברים כלפי נשים, עד כדי מסירות נפש אמיתית".⁷

בהיעדר התנגדות מאורגנת של התנועה הפמיניסטית לפעילות ארגונים אלו, גורמי ממשל ימשיכו להיעזר בשירותיהם כדי לקדם מדיניות הנוגדת זכויות אדם ואישה. זהו חשש ממשי, כיוון שכוחם של הארגונים הפמיניסטיים קטן מלכתחילה. מדוע שהממשל יתאמץ, גם אם למראית עין, להתייעץ עימנו או עם ארגונים פמיניסטיים אחרים, כאשר הוא יכול להיעזר ב"שוברות שוויון" או בארגון אחר מסוג זה כדי לקבל תמיכה נלהבת במדיניות שהוא שואף לקדם?

5. שם, עמ' 10.

6. שם, עמ' 14.

7. יהודית – ארגון זכויות נשים ברוח יהודית, "דף עמדה: 'חלוקת נשק לגברים... עלולה

להחריף את האלימות במשפחה", 18.12.2023.

האם ואיך להמשיך הלאה? תגובה למדיניות גזענית ודכאנית אשר הולכת ומתעצמת נגד קבוצות מוחלשות; לחץ לגייס משאבים והיעדרם התמידי; התמודדות עם שחיקה ועומס; פעולה בתוך מרחב אלים הגובה מחירים בגוף ובנפש; קושי בחיבור מקרים פרטניים לשינוי עקרוני; מאבק נגד מדיניות הרסנית של קולות שמרניים אנטי-דמוקרטיים; יצירת סולידריות בין מאבקים מול אסטרטגיית "הפרד ומשול"; פעולה לנוכח שחיקת מעמד הביניים והתרחבות מעגלי העוני – אלו רק חלק מהאתגרים העכשוויים של האקטיביזם הפמיניסטי בחברה בישראל, וגם בעולם, עבור נשים הנאבקות ושואפות לשוויון וחיים בכבוד. אלו גם האתגרים האישיים שלנו, כתנועה פמיניסטית צעירה המבקשת להבין אם יש לנו סיכוי מול הכוחות האלה, כי זה באמת "לא כוחות".

לא כתבתי על הבדידות במאבקים האלו, על רגעים של משבר במהלך השנים, על שריטות וטראומות שהצטברו עם הזמן. על התחושה הקשה של חזרה מהפגנה עם סימנים כחולים על הידיים והרגליים, כשהגוף מפורק והנפש מבקשת להגר רחוק מכאן. על הפעם ששוטר עיקם לי את היד חזק כל כך עד שנאלצתי להסתובב עם גבס במשך שבועות, רק כי הערתי לו שהוא מפזר הפגנה חוקית לחלוטין. אף שהזדהיתי כעורכת דין ונקבתי בסעיפי החוק המפורשים בעניין חוקיות ההפגנה, הוא התייחס אליי כאל ילדה. הוא קיבל תמיכה פומבית מראש העירייה שבה הוא משרת, ושלה לי התראה לפני תביעה על דיבה ואיומים. לא כתבתי על הלב השבור כשיונתן היילו ז"ל המתוק, שכל כך רצה לגור ליד הכינרת ולהמשיך הלאה בחייו, טבע בים כמה חודשים לאחר ששוחרר מהכלא, אחרי מאבק של יותר מחמש שנים לשחרורו. לא תיארתי את המעצר בשכונת גבעת עמל, כיצד נגררתי על הרצפה כשהמשרה מפנה אישה קשישה מהבית שבו התגוררה כל חייה לטובת טייקונים תאבי בצע. בזמן שישבתי בניידת, בעודי מתקשה לעצור את הדמעות, צוות השוטרים המחויך הצטלם על רקע חורבות הבית, צוחק ושומר על מורל גבוה. בזמן החקירה שאל אותי החוקר כמה זמן אני גרה בגבעת עמל. כשאמרתי לו שאני לא מהשכונה, הוא שאל בפליאה: "אז למה היית שם בכלל? מה את קשורה? זה לא הבית שלך, למה שיהיה אכפת לך?".

אני מתחילה להבין שכלל שעובר הזמן, כך גובר הקושי שלי להיות "בשוליים".

לא בכדי חלק מהכתוב במסה זו נכתב בלשון עבר. אני לא יודעת אם כשתפורסם המסה, עדיין תהיה תנועה בשם "שוברות קירות". אולי זה באמת ניסוי שמראש נועד לכישלון. יכול להיות שהאתגרים קשים מדי, מורכבים מדי, שהפער בין התוצאות שאנחנו רוצות להגיע אליהן למציאות בשטח גדול מדי, ואנחנו כבר לא יכולות להתפשר. ייתכן שאני כבר לא יכולה להתפשר, לגייס שוב ושוב כוחות, להתאושש מעוד שיברון לב ומעוד פינוי מדירת דוור ציבורי, מבקשה

נוספת לגיוס משאבים שנדחתה, מחוק נוסף שנדחה, מהתשובה "אני לא בטוחה מה אפשר לעשות" כשמישהי פונה אליי ואני צריכה לגייס בבהילות כסף עבור תשלום שכר דירה או חובות.

בינתיים אני בוחרת לנסות ולהאמין שיש לנו היכולת לפתח כלים להתמודד עם המציאות וגם לשנות אותה לטובה. אחד המיזמים המשמעותיים שעבדתי עליהם בשנים האחרונות היה ה"אזרחיון": הארכיון העממי הדיגיטלי למאבקים חברתיים בישראל. זהו ארכיון ייחודי וראשון מסוגו המבקש לתעד מאבקים חברתיים ופוליטיים בישראל מנקודת המבט של הנאבקים והנאבקות, והוא מיועד לציבור כולו. כשאני מחפשת השראה או תקווה אני צוללת לארכיון. אני מרגישה שאני ממשיכה עבודה של אחרות, שאני יכולה ללמוד על עבודה של אחרות, על האתגרים ועל ההישגים. התיעוד לא נועד למטרות נוסטלגיה, אלא לחבר בין העבר להווה כדי להתארגן טוב יותר לעתיד. כך, הארכיון יכול לשמש כלי לשינוי חברתי, עוד כלי בארגז הכלים שלנו – שקבוצות וארגונים בדרך כלל אינם משתמשים בו – להעברת ידע בין-דורית ולפעולה מבוססת ידע קודם. אני שואבת אנרגיות מהפעילות של תנועות כמו "אשה לאשה", אחת התנועות הפמיניסטיות הוותיקות בישראל, ומהארכיון הפמיניסטי שפעילותו הקימו אשר עוזר לנו להשתמש בידע הפמיניסטי שנצבר לטובת העבודה הפמיניסטית העכשווית שלנו.

מסגרות של למידה והכשרה ברוח של למידה משותפת, וכן מעגלים פמיניסטיים – כמו הפרקטיקה של "סלון פמיניסטי" שלמדתי מקריאה בארכיון ומשמיעת סיפורים על מעגלים כאלה בשנות השמונים מפי הפמיניסטית המזרחית הוותיקה אילנה שזור – מאפשרים לנו לתמוך זו בזו אבל גם להכניס "דם חדש". כל אחת ממשותפות המעגל מחזיקה בחוכמה ותורת לשיח, וכל אחת מביאה מתחום מומחיותה ומנגישה ידע לשאר חברות המעגל. כל שנדרש הוא מרחב פיזי, ציבורי או פרטי. אפשר להזמין חברות חדשות לשיחה גם אם אינן חלק מה"שיח", וכך לבנות קהילות נוספות ולהרחיב מעגלים. אחת הדרכים להרחבת קהלים וליצירת מעגלים נוספים היא שימוש במודל של סיוע פרטני שאינו מבוסס על צדקה גרידא אלא תומך בצרכים החופים של נשים וקהילות במצוקה כלכלית או במצב של היעדר משאבים. מודל זה יכול לאפשר חיבור בין העבודה הפרטנית לעשייה עקרונית לשינוי מדיניות. פרקטיקות כאלה דורשות מאיתנו לאתגר את עצמנו ולשים לב שאיננו נשאבות למקרים אישיים ורק מכבות שרפות – אבל גם לא מתמקדות רק בעבודה עקרונית שאינה מחוברת למצוקות בשטח ואינה מאפשרת לאותן נשים במצוקה להשמיע את קולן במילותיהן ובדרכן.

חיבורים בין תנועות וארגונים שיכולים להגביר סולידריות וכוח הם כלי נוסף בעת הזו, במיוחד כאשר אנחנו מתעקשות על חיבורים רב-גיליים ובין קבוצות

מעורבות – יהודיות ופלסטיניות – ממאבקים שונים, השכלה אקדמית שונה ורקע חברתי-כלכלי אחר. חיבורים אלו חייבים להיות משמעותיים לא רק עבור קמפיין ספציפי. בעולם גלובלי החיבור בין תנועות וארגונים חייב להתקיים גם במסגרת תנועות בינלאומיות – לתמיכה, להעברה של ידע וכלים נוספים, ליצירת קשרים ולצבירת אנרגיות וכוח משותף. חיבורים כאלה יכולים להיווצר באמצעות אירועים משותפים, כנסים, משלחות, קבוצות לימוד, ואפילו פרויקטים של "חילופי אקטיביסטיזם" – בדומה לפרויקטים של חילופי סטודנטים – שבהם הפעילות שוהות במסגרות פעילות ועבודה בקבוצות ובארגונים פמיניסטיים, לשם למידה של פרקטיקות התארגנות נוספות, אך גם כמקור להשראה ולאנרגיות מחודשות.

אני מאמינה שחיבורים כאלה יכולים גם לאפשר לנו לפתח מנהיגות נשית מגוונת מהשטח, להצמיח ולטפח מנהיגות שיש להן ניסיון משמעותי ותמיכה רחבה בקרב הקהילה. אני סבורה שאין מספיק השקעה בתוכניות הכשרה שמעודדות נשים לעבודה רחבה כפעילות ציבור מאורגנות מחוץ למערכת ובתוכה. הנשים הפעילות בדרך כלל אינן מגובות באופן מערכתי ותקציבי. פיתוח מנהיגות בשטח יוכל לסייע לנו לגייס משאבים רבים יותר, ובאמצעותם נוכל להפוך את החזון לפרקטיקה. מנהיגות נשית כזאת כרוכה בפיתוח מנגנונים המאפשרים גישה לכוח פוליטי ככלי לשינוי מדיניות.

כאשר ישנם משאבים והפעילות מבוססת אזי אפשר להשתמש בכלי נוסף – מחקר וניתוח אסטרטגי, הכולל חיבור בין מחקרים אקדמיים למחקרי שדה. בנושאים רבים שאנחנו מבקשות לקדם אין מידע שנאסף על ידי רשויות המדינה. ואולם, כלים טכנולוגיים ואיסוף נתונים מהשטח, כמו עדויות של פעילות, יכולים לסייע לנו לקבל תמונה רחבה יותר של הבעיות והקשיים ושל אופני ההתמודדות איתם, ולגבש אסטרטגיות פעולה יעילות יותר.

כמו כן, אני מקווה שגם נוכל לפתח כלים של שימור עצמי והגנה זו על זו. פעילות פמיניסטיות, במיוחד בעלות ניסיון מרשים ונראות ציבורית, מי שנחשבות "נשים חזקות", לעיתים מתקשות לבקש עזרה או לעצור ולטפל בעצמן – כי המאבק, הקמפיין או קשיים של אחרים חשובים יותר כרגע. כך אנחנו מעודדות שחיקה ומנרמלות עבודה פמיניסטית בעלת ממדים של הקרבה עצמית, שאינה מאפשרת לפעול לאורך זמן. קידום כלים והפניית משאבים לטיפול פרטני וקבוצתי, לסדנאות והכשרות שמטרתן לתת כלים להתמודדות עם שחיקה ועם עבודה בסביבה קשה ורווית אתגרים, הם השקעה לטווח ארוך. הדבר מאפשר לנו לפתח מערכות תמיכה ומרחבים מוגנים עבורנו ועבור קהילות אחרות הנאבקות למען זכויות אדם ואישה.

מול הייאוש והתסכול, גם בימים קשים אני מכריחה את עצמי לזכור שכנגד כל אגרוף שהוטח בנו, התקבל חיבוק. כנגד כל השפלה שספגנו, יש מי שגרר

כיום בדירה כי נלחמנו עליה בגופנו, מי שלרגע הרגישה חזקה מול העולם, מי שדרשה לעצמה את הזכות לחלום. אני לא יודעת לאן הדרך תיקח אותנו או אם נשרוד כתנועה, אבל כל עוד אנחנו צועדות ביחד, מוקפות בשותפות וחברות, אני בוחרת להאמין שנצליח.

זמן קצר בטרם מסירת מסה זו לפרסום, בחודש ינואר 2025, סיימה "שוברות קירות" את פעילותה כתנועה. אנו כואבות את התוצאה, אבל אני רוצה להאמין שהשותפות להקמה אינן מתחרטות לרגע על הדרך. סיום פעילות התנועה אינו סוף הדרך האקטיביסטית של רבים ורבות שפעלו בה. אנו מאמינות שהרוח והחזון שהצענו ימשיכו ללוות אותנו ואחרות ואחרים בהמשך הדרך, ומקוות שבעתיד יזכרו אותנו לטובה כקול ייחודי, מאתגר ונחוש, שלא ויתר ולעולם לא יוותר על השאיפה לחיים בשוויון מלא ובכבוד לכולם ולכולן בארץ המדממת הזו, ועל הרצון לחיות ולא רק לשרוד.